

กระบวนการสร้างและการสื่อสารองค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยา
ของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธมมปญฺญมหาเถร)
The Process of Phayao Local Knowledge Creation and
Communication of Phra Upaligunupamacarn (Poang
Dhammapanya Thera)

ชัยวัฒน์ จันธิมา¹, พระครูศรีวรพินิจ², สหัทธยา วิเศษ²

Chaiwat Chantima¹, Phrakrusriworapinij², Sahathaya Wiset²

สถาบันปวงพัฒนาวชิราวุธ¹, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา²

Phayao Forum Institute¹,

Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Phayao Campus²

Corresponding Author, E-mail: chaiwatby009@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยา กระบวนการสร้างและการพัฒนาองค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยา รวมทั้งกระบวนการสื่อสารองค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธมมปญฺญมหาเถร) ไปสู่สาธารณะ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยศึกษาเอกสาร สัมภาษณ์เชิงลึก สันทนากลุ่ม และการเสวนาทางวิชาการ

ผลการวิจัยพบว่า ผลงานที่เป็นองค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ได้แก่ ผลงานจากการปริวรรต ผลงานจากการประพันธ์ ผลงานจากการประพันธ์และปริวรรตในเล่มเดียวกัน และผลงานจากการเรียบเรียงร่วมกับผู้อื่น โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น พระพุทธศาสนา วรรณกรรม ตำนานท้องถิ่น การปกครองคณะสงฆ์ และศิลปวัฒนธรรมล้านนา กระบวนการสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ท้องถิ่น เริ่มจากการสืบค้น การแสวงหาองค์ความรู้ท้องถิ่นโดยเก็บรวบรวมวัตถุดิบจากวัดที่ไม่มีการดูแลวัตถุดิบ การปริวรรตเนื้อหาความรู้ที่มีอยู่ในศิลปวัตถุเป็นภาษาไทยกลาง การค้นคว้าเพิ่มเติมจากตำนาน พงศาวดาร บันทึก และจากนักวิชาการ นำมาสู่การเรียบเรียงและประมวลเป็นองค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยา ในการ

จัดการองค์ความรู้ท้องถิ่น ท่านได้จัดการข้อมูลด้วยตนเองก่อน หลังจากนั้นได้ให้ลูกศิษย์จัดพิมพ์เอกสารต้นฉบับ และจัดพิมพ์เป็นหนังสือเผยแพร่ อีกด้านได้จัดตั้งหอวัฒนธรรมนิทัศน์ วัดศรีโคมคำ เพื่อเป็นสถานที่แสดงวัตถุโบราณ ในด้านกระบวนการสื่อสารองค์ความรู้ท้องถิ่น ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้โดยเล่าเรื่องให้ลูกศิษย์ การสอดแทรกไปกับการแสดงธรรม และการบรรยายให้ความรู้ตามสถานที่ต่าง ๆ อีกด้านหนึ่งมีกลุ่มองค์กรในจังหวัดพะเยา นำเอาองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไปใช้เป็นต้นแบบในการทำงาน การพัฒนาให้เป็นกิจกรรมใหม่ และจัดตั้งเป็นสถาบันวิชาการท้องถิ่น

คำสำคัญ: พระอุปาสีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธรรมปญฺญมหาเถร); องค์ความรู้ท้องถิ่น; พะเยา

Abstract

This research aims as follows: 1) to study local knowledge; 2) to study the process of local knowledge creation; and 3) to analyze the process of communication of local knowledge in Phayao of Phra Upaligunupamacarn. This is a qualitative research: documentary study, in-depth interview, focus group, and academic seminar are used as data collecting methods.

The results of the study have revealed that the works on Phayao local knowledge of Phra Upaligunupamacarn are divided into four categories: 1) translation from Lanna language; 2) composition; 3) both translation from Lanna language and composition; 4) editing with co-author.

The local knowledge creation process of Phra Upaligunupamacarn begins with search and collection of the Buddha's statues and antiques. Phra Upaligunupamacarn has translated the Lanna scriptures into Thai alphabet and discover knowledge from documents such as myths, chronicles, and memorandums. Moreover, he has learned and shared knowledge with the historians from various educational institutes. The learning and accumulating process of Phra Upaligunupamacarn is called learning by doing or learning from experiences.

The local knowledge management of Phra Upaligunupamacarn has two stages: during the first stage, he has analyzed data and synthesized information. After that, his assistant has corrected and typed as a master copy. During the second stage, the historians from educational institutes has printed books and disseminated to the public. Besides, he has established cultural exhibition hall which is Phayao local museum.

The local knowledge communication process of PhraUpaligunupamacarn has two levels: 1) to transfer knowledge by himself to monks and novices while teaching Dharma and explaining to the visitors in SriKhomkham Temple; 2) communication by others who applied or developed the local knowledge of Phra Upaligunupamacarn in activities and established local cultural institutes.

Keywords: Phra Upaligunupamacarn (Poang Dhammapanya Thera);
Local Knowledge; Phayao

บทนำ

พะเยา เป็นเมืองเก่าแก่เมืองหนึ่งในล้านนา เดิมมีชื่อว่า ภูกามยาว หรือ พยาวมีอายุกว่า 900 ปี ตามตำนานเมืองพะเยาระบุว่า สร้างขึ้นโดยขุนศรีจอมธรรม ราชบุตรขุนลาวเงิน หรือขุนเงิน เจ้าผู้ครองนครเงินยาง เชียงแสน เมื่อมีพระชนมายุ 25 พรรษา ขุนศรีจอมธรรมจึงได้นำกำลังพล ช้าง ม้า เดินทางจากเมืองนครเงินยาง เชียงแสนมาทางทิศใต้ ถึงเมืองเชียงมั่น (บริเวณบ้านกว๊านในปัจจุบัน) ได้พบเมืองร้างแห่งหนึ่งปลายเทือกเขา ด่วน ทรงเห็นมีชัยภูมิเหมาะที่จะสร้างบ้านสร้างเมือง จึงหักร้างถางพงแล้ว

สร้างเมืองขึ้นตามคำแนะนำของบุโรหิตาจารย์ ที่ว่าเป็นบริเวณมงคล สร้างเมืองเสร็จเมื่อปี พ.ศ.1638 โปรดให้เรียกชื่อเมืองแห่งนี้ว่าภูกามยาว อันมีความหมายถึงเมืองที่ตั้งอยู่บนเนินเขาที่มีสันยาว (พระราชวิสุทธิโสภณ และคณะ, 2527: 102) ขุนศรีจอมธรรมครองเมืองภูกามยาวสืบต่อมาจนมีผู้สืบราชวงศ์อีก 9 รัชกาล จนถึงสมัยพญาจำเมือง รวพพุทธศตวรรษที่ 18 พญาจำเมืองเป็นราชบุตรขุนมิ่งเมือง ได้ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ปกครองเมืองภูกามยาวต่อจากพระราชบิดา พญาจำเมืองทรงปกครองเมืองภูกามยาวให้ความเจริญรุ่งเรือง ใน สมัยพญาคำฟู

ราชวงศ์มังรายได้ชักชวนพญากวางแห่งเมืองนันทบุรี(น่าน) ยกกองทัพ เข้าตีเมืองพยาวจนพังพินาศ หลังจากนั้นอาณาจักรภูกามยาว ก็ตกเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรไชยนารายณ์ (เชียงราย) ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 หัวเมืองต่าง ๆ ในล้านนา ถูกเปลี่ยนให้มีฐานะเป็นจังหวัดขึ้นต่อกระทรวงมหาดไทย เมืองเชียงรายได้เปลี่ยนเป็นจังหวัดเชียงรายและเมืองพยาวได้กลายเป็นอำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย และยกฐานะขึ้นเป็นจังหวัดพะเยาในวันที่ 20 สิงหาคม 2520 โดยมีการปกครอง 7 อำเภอคือ อำเภอเมืองพะเยา อำเภอแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ อำเภอจุน อำเภอปง และอำเภอเชียงม่วน (พระธรรมวิมลโมลี, 2546 :134 -136)

จากประวัติศาสตร์การตั้งบ้านเมืองพะเยา จึงปรากฏหลักฐานด้านโบราณคดี ศิลปจารึก ตำนาน เอกสารบันทึก โบราณสถาน และโบราณวัตถุที่พบในจังหวัดพะเยาจำนวนมาก ล้วนแสดงถึงความเจริญทางด้านศิลปวัฒนธรรมของเมืองพะเยาได้เป็นอย่างดี ในการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองพะเยานั้น พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธรรมปญโญ) วัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ถือเป็นพระสงฆ์ที่มีความเข้าใจและมีความวิริยะอุตสาหะ

ในการศึกษาค้นคว้าด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีของล้านนาและเมืองพะเยา โดยท่านได้เก็บสะสมวัตถุโบราณมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2508 ผลงานนี้ทั้งหมดจึงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิด พิพิธภัณฑสถานพะเยาขึ้นโดยใช้ชื่อว่าหอวัฒนธรรมนิทัศน์ วัดศรีโคมคำ เพื่อเก็บรวบรวมโบราณวัตถุของเมืองพะเยาในอดีต และจัดแสดงให้เห็นประวัติศาสตร์เมืองพะเยาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพะเยาอย่างต่อเนื่องของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธรรมปญโญ) ถือว่าท่านเป็นปราชญ์ท้องถิ่นต้นแบบของเมืองพะเยา ที่ทำงานด้านการศึกษาข้อมูลท้องถิ่น มีผลงานเขียน บันทึก รวบรวมหลักฐานไว้อย่างเป็นระบบ และเป็นรูปธรรมมากที่สุด

บทความนี้ ได้นำเสนอกระบวนการสื่อสารองค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธรรมปญโญ) เพื่อเป็นแนวทางการจัดการความรู้ท้องถิ่นพะเยาในเชิงบูรณาการกับหน่วยงาน และเครือข่ายต่าง ๆ ให้มีความเหมาะสม รวมทั้งการประยุกต์องค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธรรมปญโญ) ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธรรมปณฺญมหาเถร)
2. เพื่อศึกษากระบวนการสร้าง และการพัฒนาองค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยา พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธรรมปณฺญมหาเถร)
3. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสื่อสารองค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธรรมปณฺญมหาเถร)

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ขอบเขตในการวิจัยได้ศึกษากระบวนการ วิธีการ เทคนิค เครื่องมือในการสร้างให้เกิดองค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธรรมปณฺญ) โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารที่ได้รับการตีพิมพ์ การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก และการจัดประชุมระดมความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ เครื่องมือในการศึกษาครั้งนี้ ใช้แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์และแบบบันทึกในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก รวมทั้งการจัดเสวนาทางวิชาการ “คุณูปการของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธรรมปณฺญ) ที่มีต่อสังคมพะเยา” เนื่องในโอกาสที่พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง

ธรรมปณฺญ) มีอายุวัฒนมงคลครบ 96 ปี

ผลการวิจัย

1. องค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธรรมปณฺญ) พบว่า มีหนังสือที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่สู่สาธารณะจำนวน 33 เล่ม เนื้อหาแบ่งออกเป็น 6 ด้าน ได้แก่ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพะเยา พุทธศาสนา วรรณกรรม ตำนานท้องถิ่นล้านนา การปกครองคณะสงฆ์ และศิลปวัฒนธรรมล้านนา ลักษณะสำคัญขององค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธรรมปณฺญ) สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธรูป ศาสนา คติธรรมด้านต่าง ๆ ของพระสงฆ์ และคนในชุมชนในแต่ละยุคสมัย รวมทั้งการใช้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น คือ “คำว” ในการถ่ายทอดประสบการณ์เรื่องราวที่เกิดขึ้นในสังคม และได้รับอิทธิพลและแบบแผนการผูกเรื่องที่วางอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธรูป ศาสนา สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

2. กระบวนการสร้างองค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยาของพระอุบาลี

คุณปมาจารย์ (ปวง ธมมปญโญ)
ประกอบด้วย

2.1) การสืบค้น และการ
แสวงหาองค์ความรู้ท้องถิ่น เริ่มจาก
แรงบันดาลใจของท่านที่ต้องการเก็บ
รวบรวมวัตถุโบราณ พระพุทธรูปที่ขาด
การดูแลรักษาจากวัดต่างๆ รวมทั้งวัตถุ
โบราณ และพระพุทธรูปตามวัดร้าง
หลังจากนั้นได้มีโอกาสเขียนบทความ
เกี่ยวกับประวัติพระเจ้าตนหลวง และ
ประวัติศาสตร์เมืองพะเยาในหนังสือที่
ระลึกเปิดโรงพยาบาลพะเยาในปี
พ.ศ. 2500 ทำให้ท่านต้องค้นคว้าหา
ข้อมูลจากเอกสาร และบันทึกต่างๆ
รวมทั้งการบอกเล่าจากคนเฒ่าคนแก่
การเขียนบทความในครั้งนั้น ได้นำมาสู่
การถอดรหัสความรู้ที่มีอยู่ในใบลาน
ปับสา และศิลาจารึกโบราณ เป็น
ตัวอักษรล้านนาและอักษรขอมโบราณ
โดยท่านได้ปริวรรตเป็นภาษาไทยกลาง
ส่วนปัจจัยภายนอกที่ผลักดัน คือ การ
เข้ามาศึกษาศิลาจารึก พระพุทธรูป
รวมทั้งโบราณ วัตถุอื่นๆ จาก
นักวิชาการจากหน่วยงานส่วนกลาง
และสถาบันการศึกษา ทำให้หลวงพ่
อใหญ่ให้ความสนใจเก็บรวบรวม
โบราณวัตถุและศิลปวัตถุมากยิ่งขึ้น
โดยพยานักวิชาการเหล่านั้นลงพื้นที่
รวมทั้งลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล และ
โบราณวัตถุด้วยตนเอง บางครั้งจะมี
ชาวบ้านนำมาถวายท่าน ในการลง

พื้นที่ทุกครั้ง หลวงพ่อใหญ่จะสังเกต
และบันทึกข้อมูลของโบราณวัตถุและ
ศิลปวัตถุอื่นๆ โดยมีเครื่องมือที่หลวง
พ่อใหญ่ใช้ช่วยในการสืบค้นได้แก่ สมุด
บันทึก ปากกา ดินสอ แว่นขยาย ตลับ
เมตร สายวัด เทปบันทึกเสียง กระดาษ
และน้ำยาลอกลาย กล้องถ่ายรูป และ
รถยนต์สำหรับการลงพื้นที่

2.2) การเรียบเรียงและ
ประมวลองค์ความรู้ท้องถิ่นพระอุบาลี
คุณปมาจารย์ (ปวง ธมมปญโญ) เป็นผู้
ที่มีความสนใจ ศึกษาค้นคว้าองค์
ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพะเยา
จากทั้งหลักฐานที่เป็นเอกสาร บันทึก
และหลักฐานที่เป็นศิลปวัตถุ ซึ่งเกิด
จากความสนใจใฝ่รู้ เรียนรู้ด้วยตนเอง
ลองผิดลองถูก จนเกิดความรู้ ความ
ชำนาญเป็นความรู้ที่สั่งสมในตัวท่าน
รวมทั้งการอ่านค้นคว้าเพิ่มเติมจาก
เอกสาร ตำรา พงศาวดาร บันทึก
ต่างๆ มาประกอบการทำงานของ
ตนเอง แสดงให้เห็นถึงแรงบันดาลใจ
และความสนใจใฝ่รู้ของท่านใน
การศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
พะเยาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ทั้งใน
ระดับปฐมภูมิและระดับทุติยภูมิ เป็น
เรื่องราวประวัติศาสตร์ ตำรา และ
บันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ผ่าน
ประสบการณ์การทำงานมาอย่าง
ยาวนาน จนเกิดการสั่งสมเป็นองค์

ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของ
พะเยา

2.3) การจัดการองค์
ความรู้ท้องถิ่น ในการจัดการองค์
ความรู้ ท่านได้จัดการข้อมูลด้วยตนเอง
ก่อน โดยการปริวรรต เรียบเรียง และ
เขียนออกมา หลังจากนั้นท่านได้ให้ลูก
ศิษย์ช่วยพิมพ์ ชัดเกลาสำนวน
ตรวจสอบ ต่อมาได้มีนักวิชาการจาก
ภายนอกเข้ามาศึกษาประวัติศาสตร์
ท้องถิ่นพะเยามากขึ้น ทำให้มีการ
จัดการข้อมูลที่เป็นระบบมากขึ้น
รวมทั้งนักวิชาการภายในท้องถิ่นที่มี
ความสนใจ ทำให้องค์ความรู้
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพะเยาที่ถูกเรียบ
เรียงไว้ ได้นำมาจัดพิมพ์เป็นหนังสือ
และเอกสารเผยแพร่สู่สาธารณะ
นักวิชาการที่เข้ามาได้ช่วยเหลือในการ
จัดระบบข้อมูลขึ้นปฐมภูมิ จนก่อเกิด
เป็นชุดขององค์ความรู้ต่าง ๆ และการ
จัดตั้งหอวัฒนธรรมนิทัศน์ วัดศรีโคมคำ
ที่เป็นแหล่งค้นคว้าด้านประวัติศาสตร์
ท้องถิ่นพะเยา

3. กระบวนการสื่อสารองค์
ความรู้ท้องถิ่นพะเยาของพระอุบาลี
คุณูปมาจารย์ (ปวง ธมมปญโญ) แบ่ง
ออกเป็น 2 ระดับ

3.1) การถ่ายทอดองค์
ความรู้ท้องถิ่นพะเยาโดยพระอุบาลี
คุณูปมาจารย์ (ปวง ธมมปญโญ) มี 4
ลักษณะ ได้แก่ การถ่ายทอดทางตรง

โดยการบอกเล่าจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คน
อีกรุ่นหนึ่ง โดยใช้ภาษาพูดและการ
เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร การ
ถ่ายทอดทางอ้อม โดยกล่าวอ้างถึง
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สอดแทรกไปกับ
การเทศน์ธรรม การถ่ายทอดแบบไม่
เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ การจัดตั้ง
หอวัฒนธรรมนิทัศน์ และ การ
ถ่ายทอดแบบเป็นลายลักษณ์อักษร
ได้แก่ การตีพิมพ์เป็นหนังสือ และ
เอกสารต่าง ๆ

3.2) การถ่ายทอดองค์
ความรู้ท้องถิ่น โดยบุคคลภายนอก
โดยหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ในจังหวัด
พะเยา นำเอาองค์ความรู้ด้าน
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพะเยาใช้ใน
ลักษณะของการเป็นต้นแบบในการ
ทำงาน การต่อยอด การยกระดับ และ
การพัฒนาให้เป็นกิจกรรมใหม่ เป็น
องค์กรใหม่ที่มีความสอดคล้องกับยุค
สมัย และมีความหลากหลายที่เกิดขึ้น
ภายในท้องถิ่นพะเยา และยังคงดำรง
คุณค่าดั้งเดิม ของ การสืบ สาน
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองพะเยา แบ่ง
ออกเป็น 3 ลักษณะได้แก่ ลักษณะที่
เป็นหนังสือ เอกสาร และหนังสือพิมพ์
ของท้องถิ่น ลักษณะที่เป็นโครงการ
หรือกิจกรรม และลักษณะที่เป็น
สถาบันทางวิชาการของท้องถิ่น

อภิปรายผล

1) องค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยา ของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธมฺมปญฺโญ) มีลักษณะเป็นองค์ความรู้ ที่มีความหลากหลายของเนื้อหาที่ ประกอบด้วยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น พะเยา พุทธศาสนา วรรณกรรม ตำนานท้องถิ่นล้านนา การปกครอง คณะสงฆ์ และศิลปวัฒนธรรมล้านนา โดยเนื้อหาขององค์ความรู้ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ สังคมของเมืองพะเยาในแต่ละยุค เริ่มตั้งแต่เมืองพะเยาในตำนาน เมืองพะเยา ในยุคอดีตสมัยที่ขุนศรีจอมธรรมได้มา สร้างบ้านแปงเมืองจนมาถึงสมัยรัฐ พะเยามีความเจริญรุ่งเรืองด้านศิลป วิทยาการ วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ และเมืองพะเยายุคหลังเป็นช่วงที่พม่า เข้าปกครองล้านนา หลังจากนั้นการ ออกไปของพม่า ต่อมาสยามจึงได้เข้า ปกครองล้านนาและส่งเจ้านายจาก ส่วนกลางเข้ามาปกครองเมืองพะเยา นอกจากนี้ยังพบว่าองค์ความรู้นั้นไม่ได้ มีเพียงเนื้อหาที่เกี่ยวกับท้องถิ่นพะเยา เท่านั้น แต่เนื้อหาได้ครอบคลุมถึง ท้องถิ่นล้านนาอีกด้วย สอดคล้องกับ การศึกษาของพระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ธิธมฺโม) (2554) ที่ได้ ศึกษาความเป็นผญาแห่งเมืองพะเยา ของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธมฺมปญฺโญ) ได้แก่ ด้านแรก ผญาใน

ฐานะส่งเสริมงานด้านการศึกษา เป็น การนำเสนอความเป็นปราชญ์ของพระ เดชพระคุณหลวงพ่ที่มีต่อการส่งเสริม งานด้านการศึกษาทุกระดับ ที่ท่านได้ สร้างและส่งเสริม ด้านที่สอง ผญาใน ฐานะผู้สร้างวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ เป็นการนำเสนอความเป็นปราชญ์ของ พระเดชพระคุณหลวงพ่ที่มีต่อการ สร้างวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ ทั้งที่วัด ศรีโคมคำ และหอวัฒนธรรมนิทัศน์ โดยแบ่งพื้นที่ภายในวัดให้เป็นบริเวณที่ ให้ความรู้ จนกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ ของชุมชนทั้งในระดับจังหวัดและ ระดับชาติ ด้านที่สาม ผญาในฐานะ เป็นองค์ความรู้ เป็นการนำเสนอความ เป็นปราชญ์ของพระเดชพระคุณหลวง พ่ที่มีต่อองค์ความรู้ที่มีในตัวท่านเอง จนสามารถกลั่นกรองออกมาเป็น หนังสือหลายสิบเล่ม และทำให้ผู้คนได้ อาศัยในการศึกษาต่อยอดในหลายมิติ และด้านที่สี่ ผญาในฐานะที่เป็น แบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติ เป็น การนำเสนอความเป็นปราชญ์ของพระ เดชพระคุณ หลวงพ่ที่ท่านเป็น แบบอย่างแห่งการประพฤติปฏิบัติ อัน เป็นแบบแผนให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา และทราบวิถีชีวิตที่เป็นตัวตนของท่าน

2) กระบวนการสร้างองค์ ความรู้ท้องถิ่นพะเยา พบว่าการได้มา ขององค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยาของพระ อุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธมฺมปญฺโญ)

นั้น เป็นกระบวนการที่เริ่มมาจากแรงบันดาลใจ และความสนใจโดยส่วนตัว ที่ต้องการเก็บรวบรวมวัตถุดิบของ เมืองพะเยามาเก็บรักษาไว้เท่านั้น หลังจากมีการเข้ามาศึกษา ประวัติศาสตร์เมืองพะเยาของ นักวิชาการชาวไทย และชาว ต่างประเทศจากสถาบันการศึกษา ส่วนกลาง ทำให้พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธรรมปญโญ) เห็น ความสำคัญของวัตถุดิบเหล่านั้น มากขึ้น ประกอบกับการมีความรู้ใน การอ่านเขียนภาษาล้านนา นำมาสู่การ ค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมจากเอกสาร โบราณ การลงพื้นที่เก็บรวบรวม หลักฐานเชิงประจักษ์ การสังเกต การ ชักถามผู้เฒ่าผู้แก่ การจดบันทึก รวมทั้งการถอดรหัสองค์ความรู้ที่มีอยู่ ในวัตถุดิบเหล่านั้น โดยการ ช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับ นักวิชาการภายนอกที่เป็นผู้เชี่ยวชาญ เฉพาะด้าน และประมวลออกมาเป็น งานเขียน ดังนั้น การเป็น นัก ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของพระอุบาลี คุณูปมาจารย์ (ปวง ธรรมปญโญ) จึง เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ จากการ เรียนรู้ด้วยตนเอง การลงมือปฏิบัติด้วย ตนเอง การลองผิดลองถูก การ แลกเปลี่ยนชักถามกับผู้เชี่ยวชาญ การ ค้นคว้าเพิ่มเติม ประกอบกับท่านมีนิสัย ในการจดบันทึก จึงทำให้เกิดชิ้นงานที่

ท่านได้บันทึกด้วยลายมือทั้งที่เป็น ภาษาล้านนาและภาษาไทยกลาง กระบวนการสร้างองค์ความรู้ท้องถิ่น พะเยาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธรรมปญโญ) จึงเป็นกระบวนการ เรียนรู้จากประสบการณ์ และ สังเคราะห์มาเป็นองค์ความรู้ สอดคล้องกับวิจารณ์ พานิช (2548) ที่ กล่าวว่า องค์ความรู้ หมายถึง ความรู้ที่ ฝังอยู่ในคน เป็นความรู้ที่ได้จาก ประสบการณ์ พรสวรรค์ หรือสัญชาติ ญาณของแต่ละบุคคลในการทำ ความ เข้าใจในสิ่งต่าง ๆ เป็นความรู้ที่ไม่ สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูด หรือลายลักษณ์อักษรได้โดยง่าย เช่น ทักษะในการทำงาน งานฝีมือ หรือการ คิดเชิงวิเคราะห์ เป็นความรู้แบบ นามธรรม อีกแบบเป็นความรู้ที่ชัดเจน เป็น ความรู้ที่สามารถรวบรวม ถ่ายทอดโดยผ่านวิธีการบันทึกเป็นลาย ลักษณ์อักษร เป็นความรู้แบบรูปธรรม

3) กระบวนการสื่อสารองค์ ความรู้ท้องถิ่นพะเยาของพระอุบาลี คุณูปมาจารย์ (ปวง ธรรมปญโญ) พบว่า มีการสื่อสารในหลายระดับชั้นแสดงให้เห็นถึงพลวัตของการสื่อสารองค์ ความรู้ที่เริ่มจากสื่อสารแบบเรียบง่าย ไปสู่การสื่อสารที่มีระบบแบบแผน ระดับ แรกเป็น การถ่าย ทอด ประสบการณ์โดยตรงสู่ลูกศิษย์ที่เป็น พระเณรโดยเล่าเรื่องราวสอดแทรกไป

กับการบรรยายธรรมะ หรือบรรยายให้ความรู้แก่ชาวบ้านที่มาเยี่ยมชมวัดอุโบสถที่เก็บรักษาไว้ในวัด ซึ่งเป็นลักษณะของการสื่อสารไม่เป็นทางการ และไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ระดับที่สอง หลังจากมีการจัดการองค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยาที่มีระบบ และมีแบบแผนมากขึ้นในรูปแบบของหนังสือและพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ทำให้องค์ความรู้เหล่านั้นถูกสื่อสารต่อสาธารณะและผู้คนที่น่าสนใจได้ง่ายมากขึ้น ซึ่งเป็นลักษณะของการสื่อสารที่เป็นทางการ และเป็นลายลักษณ์อักษร มีความสอดคล้องกับพัชรินทร์ สิริสุนทร (2550) กล่าวว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาสามารถกระทำได้หลายวิธี โดยปราชญ์หรือผู้ถ่ายทอดจะคำนึงถึงคุณสมบัติของผู้รับการถ่ายทอด และองค์ความรู้ที่จะถ่ายทอดเป็นหลัก มี 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) การถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยตรง การถ่ายทอดโดยการบอกเล่าจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งอาจทำได้ทั้งการบอกเล่าโดยใช้ภาษาพูดและการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร 2) การถ่ายทอดโดยทางอ้อม เช่น การสอดแทรกภูมิปัญญาไว้ในรูปของความบันเทิงต่าง ๆ เช่น ภาพวาด สถาปัตยกรรมที่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี คติธรรม คำสอนทางศาสนา หรือจารีตประเพณีต่าง ๆ 3) การ

ถ่ายทอดแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การสื่อสารด้วยภาพ เพลงดนตรี หรือสัญลักษณ์ต่างๆ ด้วยเหตุผลเรื่องความเป็นสากลของรูปแบบและสาระที่สื่อสาร ที่คนในทุกสังคมทุกชาติพันธุ์ และทุกกลุ่มภาษา สามารถรับรู้และเข้าใจได้โดยง่าย และ 4) การถ่ายทอดแบบเป็นลายลักษณ์อักษร มักปรากฏในรูปของงานวิจัยและตำราทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาต่าง ๆ

ทั้งนี้จากการศึกษาวิจัยได้ค้นพบว่า ได้มีนักวิชาการท้องถิ่นหน่วยงาน และองค์กรในท้องถิ่นนำองค์ความรู้ของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธมมปญโญ) ที่เป็นลายลักษณ์อักษร ที่สามารถจับต้องได้มาพัฒนา ยกระดับและขยายผลให้เป็นกิจกรรมใหม่ หน่วยงานและองค์กรใหม่ที่ใช้ความคิดและทุนเดิมด้านองค์ความรู้ท้องถิ่นของท่านมาฐานในการดำเนินงาน ระดับขั้นในการสื่อสารจึงแสดงให้เห็นความเป็นพลวัตขององค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธมมปญโญ) ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม

สรุป

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธมมปญโญ) ถือเป็นพระเถระที่มีคุณูปการต่อประวัติศาสตร์เมืองพะเยา เพราะท่านได้เก็บรักษาวัตถุโบราณ

และจัดเก็บองค์ความรู้ท้องถิ่นเมืองพะเยา รวมทั้งการจัดทำเป็นหนังสือที่เป็นลายลักษณ์อักษรร่วมกับนักวิชาการท้องถิ่นและนักวิชาการภายนอก เนื้อหาขององค์ความรู้ที่มีความหลากหลายที่ประกอบด้วยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพะเยา พุทธศาสนา วรรณกรรม ตำนานท้องถิ่น ล้านนา การปกครองคณะสงฆ์ และศิลปวัฒนธรรมล้านนา กระบวนการสร้างองค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธรรมปญโญ) ประกอบด้วย การสืบค้น และการแสวงหาองค์ความรู้ท้องถิ่นที่มาจากแรงบันดาลใจและความสนใจของท่านที่ต้องการเก็บรวบรวมวัตถุดิบจากพระพุทธรูปที่ขาดการดูแลรักษาจากวัดต่างๆ รวมทั้งวัตถุดิบ และพระพุทธรูปตามวัดร้าง การเรียบเรียง และประมวลองค์ความรู้ท้องถิ่น และการจัดการองค์ความรู้ท้องถิ่น ในการจัดการองค์ความรู้ได้จัดการข้อมูลด้วยตนเองก่อน โดยการปริวรรต เรียบเรียง และเขียนออกมา หลังจากนั้นให้ลูกศิษย์ช่วยพิมพ์ ขัดเกลาสำนวน ตรวจสอบ กระบวนการสื่อสารองค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยาโดย การถ่ายทอดทางตรง โดยการบอกเล่าจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยใช้ภาษาพูด

และการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร การถ่ายทอดทางอ้อม โดยกล่าวอ้างถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สอดแทรกไปกับการเทศน์ธรรม การถ่ายทอดแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ การจัดตั้งหอวัฒนธรรมนิทัศน์ และ การถ่ายทอดแบบเป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ การตีพิมพ์เป็นหนังสือ และเอกสาร นอกจากนี้ยังมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ท้องถิ่น โดยบุคคลภายนอกโดยหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ในจังหวัดพะเยา นำเอาองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพะเยาใช้ในลักษณะของการเป็นต้นแบบในการทำงาน การต่อยอด การยกระดับ และการพัฒนาให้เป็นกิจกรรมใหม่

กล่าวได้ว่า การเป็นนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธรรมปญโญ) จึงเกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ จากการเรียนรู้ด้วยตนเอง การลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง การลองผิดลองถูก การแลกเปลี่ยนซักถามกับผู้เชี่ยวชาญ การค้นคว้าเพิ่มเติม ประกอบกับท่านมีนิสัยในการจดบันทึก จึงทำให้เกิดขึ้นงานที่ท่านได้บันทึกด้วยลายมือทั้งที่เป็นภาษาล้านนาและภาษาไทยกลาง กระบวนการสร้างองค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธรรมปญโญ) จึงเป็นกระบวนการ

เรียนรู้จากประสบการณ์ และ
สังเคราะห์มาเป็นองค์ความรู้

ในการวิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1) ควรมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือของสถาบันทางวิชาการในท้องถิ่นที่มีการทำกิจกรรมต่อยอดจากองค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธรรมปญโญ) เพื่อให้เกิดการทำกิจกรรมประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมพะเยา โดยให้มีเจ้าภาพหลักในการประสานงานเครือข่ายฯ 2) ควรจัดทำหลักสูตร และสื่อการจัดการเรียนการสอนองค์ความรู้ท้องถิ่นพะเยาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธรรมปญโญ) ในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับแต่ละระดับการศึกษา

ตั้งแต่วัฒนธรรมาภรณ์ จนถึงระดับอุดมศึกษา เพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาในจังหวัดพะเยา 3) สนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมเชิดชูปราชญ์ท้องถิ่นพะเยาในแขนงต่างๆ โดยหน่วยงานภาครัฐ และเครือข่ายความร่วมมือฯ เพื่อให้กำลังใจแก่ผู้ที่ทำคุณประโยชน์ในด้านการสืบสานองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นพะเยา และ 4) ควรมีการรวบรวมผลงานทั้งหมดของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธรรมปญโญ) เพื่อจัดทำเป็นศูนย์ข้อมูล ในรูปแบบของห้องสมุดพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธรรมปญโญ) หรือศูนย์พะเยาศึกษา เพื่อให้เป็นสถานที่ในการศึกษา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพะเยา

บรรณานุกรม

- เกรียงศักดิ์ ชัยดรุณ. (2552). *จารึกที่ค้นพบใหม่ในเมืองพะเยา*. พะเยา: นครนิวส์การพิมพ์.
- ชีวลสิทธิ์ บุญยเกียรติ บรรณาธิการ. (2555). *คน-ของ-ท้องถิ่น: เรื่องเล่าของสยามใหม่จากมุมมองของชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด วาย ซี เอช มีเดีย.
- ชัยวัฒน์ จันธิมา และศิริวรรณ มะโนวงศ์. (2543). *ปราชญ์เมืองผยาว: ลมหายใจแห่งชีวิตและองค์ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่นและศิลปินพื้นบ้านจังหวัดพะเยา*. พะเยา: โรงพิมพ์เจริญอักษร.
- พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรตร ธิธมโม). (2554). *พระอุบาลีคุณูปมาจารย์: ผญาแห่งเมืองพะเยา*. พะเยา: นครนิวส์การพิมพ์.
- พระเทพวิสุทธิเวที. (2546). *คำว้าคำครว้าครวี้ และน้ำท่วมเมืองพะเยา*. เชียงใหม่: ธาราทองการพิมพ์.

- _____. (2531). *ประวัติศาสตร์เมืองพะเยายุคหลัง*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทโรงพิมพ์ทรงสิทธิ์วรรณ จำกัด.
- _____. (2533). *ประวัติวัดศรีโคมคำ พระเจ้าตนหลวง และพระพุทธบาท*. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ศร พรินตริง เซ็นเตอร์ จำกัด.
- พระธรรมวิมลโมลี. (มปป.). *เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เสด็จประพาสเชียงราย-พะเยา*. เชียงราย: หจก. เชียงรายไพศาลการพิมพ์.
- _____. (2542). *ประวัติกว๊านพะเยา*. เชียงราย: หจก. เชียงรายไพศาลการพิมพ์.
- _____. (2546). *เมืองพะเยาจากตำนานและประวัติศาสตร์*. พะเยา: นครนิวส์การพิมพ์.
- _____. (2553). *ครบรอบ 100 ปี เหตุการณ์เกี่ยวกับการจลาจลในมณฑลพายัพ พ.ศ. 2445*. พะเยา: นครนิวส์การพิมพ์.
- พระราชวิสุทธิโสภณ, ศรีศักร วัลลิโภดม และพิเศษ เจียจันทร์พงษ์. (2527). *เมืองพะเยา*. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ศรพรินตริงเซ็นเตอร์ จำกัด.
- พระราชวิสุทธิโสภณ และศรีศักร วัลลิโภดม. (2538). *ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเมืองพะเยา*. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ศร พรินตริง เซ็นเตอร์ จำกัด.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ. (2538). *ประชุมจารึกเมืองพะเยา*. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ศร พรินตริงเซ็นเตอร์ จำกัด.